

YUVARLAK MASA

OSMANLI / TÜRKİYE SİNEMA TARİHİ: YÖNTEM, KAYNAK VE YAKLAŞIMLAR

Özde Çeliktemel-Thomen, Nezih Erdoğan, Ahmet Gürata,
Dilek Kaya, Özge Özyılmaz, Saadet Özen, Serkan Şavk

Öz

Sinema tarihi alanındaki çalışmaların 2000'li yıllardan itibaren artışı ana konu başlıklarının çeşitlenmesini ve farklı kaynakların kullanımını mümkün kılmıştır. 1939'da Nurullah Tilgen'in kısa yazısı ve 1946'da Rakım Çalapala'nın bu alanda yazdığı makalenin ardından pek çok orijinal çalışma Osmanlı/Türkiye sinema tarihi çalışmalarının yönünü değiştirmiştir. Sinema çalışmaları alanındaki akademisyenler sadece film eleştirisiyle sınırlı kalmayarak, sinema ve edebiyattan esinlenen metin analizlerine ve tarihi çalışmaların arşiv merkezli yöntemlerine başvurmuştur. Bir görsel kaynak olarak filmler, kendi tarihsellikleriyle birlikte, tarihçilerin odak alanına girmiş ve tarihi çalışmalarda disiplinler-arası yöntemlerle kullanılmıştır. Bu olumlu gelişmelerle birlikte sinema tarihi çalışmaları yöntem, kaynak ve yaklaşımlar açısından halen bazı sorunları barındırıyor. Bu nedenle Osmanlı/Türkiye sinema tarihi çalışan uzmanların derinlemesine bir fikir alışverişi içinde temel sorunları belirlemesi ve çözüm önerilerini şekillendirmesi oldukça önemli. Böylesi bir işbirliği yeni araştırmalar için daha sağlam bir alt yapıya ulaşmanın potansiyelini taşıyor. Ocak 2018'de sinema ve tarih konusunda çalışmalar yürütmüş bir grup araştırmacı sanal ortamda bir araya gelip "Osmanlı/Türkiye Sinema Tarihi: Yöntem, Kaynak ve Yaklaşımlar" başlıklı bir yuvarlak masa toplantısı gerçekleştirdi. Bu toplantıda yukarıda dile getirilen noktaların bir kısmı ele alınırken, diğer yandan yeni meselelere işaret edildi. Bu tür yararlı toplantıların devam etmesini ve tartışmanın daha da derinleşip farklı mecralara yayılmasını diliyoruz.

Anahtar Sözcükler: Sinema tarihi, yöntem, kaynak, yaklaşımlar, Osmanlı sinema tarihi, Türkiye sinema tarihi.

Cinema History of Ottomans / Turkey: Method, Source and Approaches

Abstract

Starting from the 2000s, the growth of cinema history has led to the broadening of subject matter and the use of more varied sources. Numerous original studies have reoriented cinema history of the Ottoman Empire and modern Turkey, even long after Nurullah Tilgen's short piece in 1939 and Rakım Çalapala's article in 1946. Scholars of film studies limited themselves not only to film criticism, but also employed the sort of textual analysis inspired by cinema and literature and historical methodology centered on archives. The historicity of films as visual sources became a focus for historians, who now embraced film in the interdisciplinary methodology of historical studies. Even after these positive steps, the study of cinema history is hampered by problems of methods, sources, and approaches. Thus, it is very important that the experts who study Ottoman and Turkish cinema history exchange ideas that clarify fundamental issues and offer suggested solutions. Such collaboration has the potential of reaching a more solid background for further research. A group of researchers working on cinema history gathered at a virtual platform in January, 2018, and conducted a round table entitled "Cinema History of Ottomans/Turkey: Method, Source and Approaches." At this meeting, new topics were identified along with some of the above-mentioned issues. It is our hope that such fruitful meetings continue to deepen our discussions and to open new fields.

Keywords: Cinema history, method, sources, approaches, cinema history of the Ottoman Empire, cinema history of Turkey.

NEZİH ERDOĞAN— Merhaba. Davet yazısını okuduğumda, bazı başlıkların nesnelere bir araya getirecek, onları koordine edecek kurumsal varlıkların gerekliliğini düşündüm. Kültürel miras olarak film, son yıllarda gündeme gelen bir kavram, bununla birlikte, filmlerin kültürel miras olarak tanımlanması, dahası kültürel miras "muamelesi" görmelerini sağlamak için elimizde neler var? Geçtiğimiz haftalarda Turizm ve Kültür Bakanlığı'nın elindeki binlerce kutu filmi tarayarak İnternet'e yükleyeceğini öğrendik. Bu çok heyecan verici bir haber. Miras'ın sözlük anlamlarından biri "bir nesle atalarından kalan maddi, manevi şey". Bu mirasın evvela bize kalması, bizim de bu mirası devralmamız gerekiyor. Bakanlık, somut kültür miras değerlerini muhafaza etmenin, onlara kimşenin erişemediği bir yerde saklamak anlamına gelmediğinin anlamlı bir örneğini veriyor. Yakın bir gelecekte, onları sorgulanabilir bir veri tabanı formatında hizmete açmaları planlanıyor. Burada, mirası okuması, mirasla ne yapacağı konusunda kullanıcıyı yönlendirmesi için araya başka kurumların girmesine ihtiyaç var. Örneğin üniversitenin ve benzeri araştırma işlevi üstelenmiş kurumların, bütün birikim ve donanımıyla, bütün olanaklarıyla erişime açılan filmlere ilişkin bir çeşit "dragoman" görevi üstlenmesi, bu filmlerden istifade etmenin yollarına işaret etmesi, bu filmlerin kültürümüzde, tarihimizde nereye oturduğuna ilişkin öngörülerde, tespitlerde bulunması, tartışma açması beklenmelidir. Kültürümüz ve tarihimiz derken, bütün bu saydıklarımın global süreçler içinde geliştiğini ve ilerlediğini elbette göz ardı etmemeli. Kültürümüz ve tarihimiz, başka kültürler ve tarihlerle iç içe geçiyor, paralel gelişiyor, derken çatışıyor, yer yer kendi içinde farklılaşıyor ve bu böyle sürüyor. Örneğin, bugünlerde çok gündemde olan *Kayzer Wilhem'in İstanbul Ziyareti* (Merkez Ordu Sinema Dairesi & Bild-und Filmamt, 1917) filmi daha doğrusu filmlerini nasıl bir bağlamda okuyacağız? Biliyorsunuz; yakın bir geçmişe kadar bu ziyaretin elimizde yalnızca bir versiyonu, Alman kamera operatörünün kaydı, mevcut idi. Geçenlerde *Bırakın Çocuk Oynasın* (Hacı Mehmet Duranoğlu & Atalay Taşdiken, 2018) belgeseli bu noktada ses getirecek bir bulgu ile gösterime girdi. Belgesel, Alman versiyonunda gördüğümüz, elinde kamera, töreni görüntüleyen Osmanlı subayının (büyük olasılıkla Fuat Uzkinay) kaydını, başka bir deyişle alternatif bir görüntüyü gündeme getirdi. Bu film yıllardır karanlık bir kutu içinde bekliyordu. Ne zaman kutu açıldı, film tarandı ve birilerinin erişimi mümkün kılındı, o birileri de filmi alıp, bir belgesel çalışmasının çerçevesi içinde yorum-

ladılar, o film o zaman kültür mirasının bir parçası haline geldi. Peki bu türden bir bulgu, bize tarihsel bir olayı kıyaslamalı olarak değerlendirme olanağı ötesinde neler sunuyor olabilir?

SERKAN ŞAVK— Kültür Bakanlığı'nın giriştiği proje çok anlamlı ve heyecan verici. Ama ben biraz şeytanın avukatlığını yapmak istiyorum. Dijitalleştirme projeleri araştırmacılar da bir bolluk hissi uyandırıyor. Eskiden ulaşamadığımız onlarca, yüzlerce filme açık olarak ulaşabilir hale geliyoruz. Daha önemlisi, bu filmler dijital belgelere dönüştürülmüş olduğu için, onlardan veri setleri yaratmak da mümkün hale geliyor. Ancak dijitalleştirme projelerinde, o projeyi gerçekleştiren kurumun ve bireylerin politik ve kültürel tercihleri, hatta estetik yargıları azımsanmayacak filtreler olarak devreye giriyor. Büyük dijitalleştirme projeleri bazen öyle kapsamlı bir film yığınına kullanıma açıyor ki, yukarıda bahsettiğim filtre etkisini ıskalayabiliyoruz.

Kültür Bakanlığı projesi hakkında henüz çok az şey biliyoruz. Bu yüzden, ön yargılı davranmak, Bakanlığın ve proje ekibinin emeğine saygısızlık etmek istemem. Benim işaret etmeye çalıştığım şey, daha ziyade dijitalleştirme projelerinin doğasına ilişkin bir sorun. Aslında bu sorun, 90'lı yıllardan itibaren matbu ve/veya yazma kütüphanelerin dijitalleştirildiği projeler vesilesiyle küresel düzeyde eni konu tartışıldı. Geçmiş deneyimler gösteriyor ki bu filtreleme sorununu belli oranda aşmak mümkün. Bunun bir yolu, araştırma kurumlarına, Nezih Hoca'nın bahsettiği türden bir rol verilmesi olabilir. Bu rolü biraz daha genişleterek, dijitalleştirme sürecini kapsayacak hale getirmek gerekiyor sanırım. Dijitalleştirme sürecine araştırma kurumlarının hiç değilse danışmanlık düzeyinde katkıda bulunması sadece filtre sorununun aşılmasına katkı sağlamaz. Aynı zamanda dijital belgelerin nasıl oluşturulacağı ve paylaşılacağı konularında da yararlı olabilir. Bir filmin dijitalleştirilmesini metadata, semantik web ve bağlı veri tartışmalarıyla bir arada düşünmek gerekiyor. Aksi takdirde ortaya kendi içine kapalı, dönüştürülmesi ve adapte edilmesi mümkün olmayan arşivler çıkıyor. Geçtiğimiz yıllarda TRT tarafından yürütülen arşiv projesinin bu bakımdan üzerinde durulması gereken bir örnek olduğunu düşünüyorum (trtarsiv.com). TRT, hayranlık uyandıracak boyutta malzemeyi bu portal üzerinden kullanıcılarla açık olarak paylaştı. Ancak, portala belirsizlik ve karmaşa hakim. Bazı malzemeler ham görüntü, bazıları VTR tabir edilen görüntüler, bazıları yayın kaydı, bazıları ise geçmiş yıllara ait görüntülerin sonradan yapılmış yayın kayıtlarından oluşuyor. Bu belirsizlik açıklamalarda da devam ediyor.

Metadata çok yetersiz kalıyor. Görüntülerin kaynağını, yapım ve yayın tarihlerini anlamak çoğu kez mümkün değil. Bu içeriklerin üretilmesinde katkısı olan profesyonellerin ismi bile geçmiyor. Oysa bu portal, küresel medya tarihine eklenecek olağanüstü bir katkı olabilirdi. Beri yandan, Turkishcine.ma portalı, yukarıda açıklamaya çalıştığım türden adapte edilebilir, belli metadata standartlarına sahip, geliştirilmeye müsait bir proje olarak ortaya çıktı ama muhtemelen kaynak yetersizliği sebebiyle yavaşladı.

Filtre sorununu aşmanın kısmen mümkün olduğundan bahsetmiştim. Bunun bir diğer yolu bir dijitalleştirme projesini, başka projelerle etkileşim içine sokmak. Böylece bir projenin ıskaladığı ya da görmezden geldiği malzemeyi diğer projenin kapsama ihtimali doğuyor. Ancak projelerin birbirleriyle etkileşim içinde olabilmesi için, yukarıda bahsettiği metadata sorununun aşılması gerekiyor. Kültür Bakanlığı'nın dijitalleştirme projesini duyduğumdan beri bunun, uluslararası film arşivleriyle hatta Youtube üzerinden paylaşılan Yeşilçam yapımlarıyla eklenebilir nitelikte olacağını hayal ediyorum. En azından Turkishcine.ma gibi projelerle mutlaka birleştirilebilmeli. Yoksa kendimizi farklı kurumların gayretkeş çabaları sonucunda ortaya çıkan birbirinden kopuk arşivler arasında bulacağız.

SAADET ÖZEN— Kültür Bakanlığı Arşivi hakkında birkaç ipucu verebilirim sanıyorum. Arşivin tarihini kendileri tam bilemiyor, kurum hafızası bu bakımdan çok zayıf. Ancak kendi ulaştığım bazı kaynaklardan şöyle bir geçmişi olduğunu tahmin ediyorum: Buna Kemal Film'in ve Fuat Uzkınay'ın ailesinden gelen bazı bilgileri ekleyince varabildiğim sonuç şu: Ordunun elinde, savaş yıllarında Müdafaa-yı Milliye Cemiyeti'nin, Ordu Sinema Şubesinin, Malul Gaziler Heyeti'nin, son olarak Kemal Film'in çektiği filmler bulunuyordu, hatta Kemal Film'den bunlar Cumhuriyet'ten sonra istenmiş. Fuat Uzkınay Cumhuriyet'ten sonra ordunun içinde, film dairesinde görev yapmış. Onun ölümünden sonra bu filmlerden bazıları çeşitli etkinlikler vesilesiyle gösterilmiş, mesela bir sahaftan aldığım Sinematek'teki film gösterimlerine dair belgelerde, 1969 yılında şu an Kültür Bakanlığı'nda bulunan bazı filmlerin Sinematek tarafından gösterildiğini görebiliyoruz. Sonra Sinematek çevresi, pek çok kurum ve kişiyi ikna ederek Mimar Sinan'da bir "Ulusal Arşiv" kuruyor. Bir daha da o filmleri görebilen olmuyor. Yıllar sonra, Ertuğrul Günay zamanında Kültür Bakanlığı, Mimar Sinan'a dava açarak filmleri açığa çıkarıyor. Hatta Mimar Sinan'a filmlerin dijitalleştirilmesi (kısaca taranması, kimyasal bir

restorasyon yok) bir de ödenek veriyor. Filmlerin dijital kopyaları şu an hem Ordu'da hem Kültür Bakanlığı'nda mevcut. Ancak her iki kurumun elinde başka filmler de var, mesela Ordu'da hâlâ taranmamış, dışarıya hiç çıkmamış nitrat filmler bulunuyor. Kültür Bakanlığı'nda ise, Cumhuriyet sonrasına ait haber filmlerinden oluşan muazzam bir koleksiyon var, bunların büyük bir kısmını AKM'de bulmuşlar. Bunları kendileri tarıyorlar ve tahminlerine göre tamamının dijitalleştirilmesi otuz yıl sürecek. Mimar Sinan'ın dijitalleştirdiği filmler birkaç ay içinde açılacak, gördüğüm kadarıyla mümkün olan en fazla bilgiyi edinmek için iş birliklerine de gidiyorlar. Ancak şunu unutmayalım, ellerinde çok az metadata var (kim çekti, neyi çekti, ne zaman çekti?). Zaman içinde çok farklı kurumlar film yapmış, bence arşivin asli işi öncelikle elinde olanı, bulduğu şekliyle ortaya koymak, mümkün olduğu kadar kaynaklara dayalı olarak tarih vb. bilgileri ortaya konabilir, fakat bu kolay kolay bitecek bir çalışma değil. Arşiv yapısı gereği "filtreleyen" kurumdur, bir şeyleri dışarıda bırakır, şu anki koşullarda bu yönde fazladan bir de niyet varsa bunu danışmanlıklarla vb. aşabileceğimizi pek düşünemiyorum doğrusu. Pratik sorunlar da var, mesela bürokratların hızla değişmesi, bir projeye başlayan daire müdürünün iki ay sonra yerinde olmaması. Bildiğim kadarıyla başka arşivlerle diyalog kurmayı isteyenler de vardı ama onlar da şu an yerinde değil ne yazık ki. Bence daha temel bir şey, Mimar Sinan'ı bazı filmleri lütfen görebildiğimiz bir film deposu olmaktan çıkıp bir arşiv olmaya zorlamak, Mimar Sinan bürokrasisiyle ve koleksiyoner tavrıyla başa çıkmak bana daha zor geliyor.

Ama şu da var, bu sorunlar ve filtreler her zaman bizi tamamen engellemez, çünkü hiçbir belgenin mutlak bir anlamı yok. Herhangi bir filme anlam kazandıracak olan bizim bakışımız, bizim değerlendirmemiz, yoksa hangi film olursa olsun sıradan bir nostalji yahut heyecan malzemesi olarak da kalabilir, bir tarih malzemesine de dönüşebilir. Yeter ki filmler gelsin, biz mutlaka faydalanırız...

NEZİH ERDOĞAN— Saadet'in "Biz mutlaka faydalanırız" sözü için bir parantez açmak istiyorum. Bu sözün işaret ettiği alanların tamamını hemen şu an kestiremeyebiliriz. Bilimsel, tarihsel araştırma üzerinde yoğunlaşmayı tercih ediyoruz belki, fakat sanatsal üretim de bu alanlardan biri neden olmasın? Buluntu filmleriyle tanınan Avusturyalı yönetmen Gustav Deutsch, bir ara Hollanda Film Müzesi (şimdi EYE diye biliniyor kısaca) ile anlaşma yapmıştı. Müze, Deutsch'u arşivindeki materyali kullanarak film yapmaya davet etmişti. O da, malzemeyi tarıyor, seçmelerini

yapıyor, sonra müzisyenlere yolluyordu. Ardından sıkı bir elemeye girişiyor ve yirmi dört saatlik malzemeyi –çünkü ancak yirmi dört saatlik malzemeyi hafızasında tutabiliyordu– yaklaşık iki saate indiriyordu. Bence çağdaş sinema sanatının en kalburüstü örneklerinden biri olan Film ist... serisi böyle kimsenin pek bir anlam veremediği bölük pörçük film parçalarının montajıyla ortaya çıktı (Gustav Deutsch, en son yaptığı Shirley: Visions of Reality ile başka bir pratiğe geçiş yaptı).

ÖZGE ÖZYILMAZ— Sinema neyse ki en azından bir süredir kültürel miras olarak görülmeye başlandı. Bu nedenle bu mirasın korunması ve eskiye oranla bunun kamuya paylaşılması yönünde bir farkındalık geliştiğini söyleyebiliriz. Yakında birtakım filmlere daha kolay erişeceğiz gibi görünüyor. Ancak bu büyük olasılıkla beraberinde Serkan'ın da dikkat çektiği yeni soruları da gündeme getirecek. Kültürümüz ve tarihimiz dediğimiz noktada bir "biz" tanımlamış oluyoruz ve bu bazı şeyleri içeride tutarken bazı şeyleri de dışarıda bırakmayı zorunlu kılıyor. Bu anlamda Saadet'in söylediği gibi her arşiv bir filtreleme süreci gerektiriyor. Ancak burada Nezh Hoca'nın en başta söylediği gibi bu sürecin yalnızca politika yapımcıların değil, sinemacıların, akademinin, çeşitli sivil toplum kuruluşlarının da içinde olduğu daha katmanlı ve katılımcı bir mekanizmayla yürütülmesi gerektiğinin altını çizmeliyiz. Örneğin, bu anlamda merakla beklediğimiz Kültür Bakanlığı arşivlerinde anaakım sinemanın dışında kalan filmler de kendilerine yer bulabilecek mi ya da belgesel filmleri, amatör filmleri korumaya dönük bir yaklaşım söz konusu olacak mı? Bir araştırmacı olarak çok önemli bulduğum, çeşitli yerelleştirme müdahalesi (karakterlerin yerleştirilmesi, yerli müzik yapılması vb.) görmüş yabancı filmlerden zaten Türkiye film mirasının bir parçası olmadığı düşünülüp çoktan vaz mı geçildi? Zaten bu filmlerin kendilerine ulaşma imkânımız olmadığı için bizler onlarla ilgili gazete ve dergi arşivleri üzerinden araştırma yapabiliyorduk. Belki bu noktada biraz da sinema tarihiyle ilgili basılı materyallerin dijitalleştirilmesi meselesinden bahsedebiliriz. Gazete ve dergi arşivlerinin önemli bir bölümü internet üzerinden erişilebilir oldu. Bu önemli bir gelişme olmakla birlikte ancak pek azında kelime üzerinden arama yapılabilir durumda. Hal böyle olunca kütüphanedeki arşivi internete taşımak dışında bir şey yapamamış oluyoruz. Oysa ki dijitalleştirme bize insan gözünün atlayabileceği pek çok şeyi yakalayabilme imkânı sunuyorken, bu haliyle biz bu teknolojik potansiyeli kullanamamış oluyoruz. Şu an pek çok farklı kütüphanenin, üniversitenin oluşturduğu gazete ve dergi arşivinden bahsedebiliriz.

Serkan'ın, film arşivleri için söylediğine benzer bir şekilde burada da oldukça parçalı bir yapıyla karşı karşıyayız. Tüm bu arşiv girişimlerine bizi yönlendirebilecek bir üst, çatı platforma ihtiyacımız var gibi görünüyor.

SERKAN ŞAVK— Özge'nin, dijitalleştirilen süreli yayın koleksiyonlarından bahsetmesi isabetli oldu. Bu koleksiyonları, film arşivlerinin durumunu tartışırken anlamlı örnekler olarak ele alabiliriz. Bütün metinsel arşivleri birbirine entegre edecek büyük ve nihai bir arşiv ya da veri tabanı hayal etmek elbette safdillik olur. Ancak, tekil dijitalleştirme projeleri ileride böyle bir entegrasyona izin verecek biçimde tasarlanırsa, bunları orta ve uzun vadede birbirleriyle ilişkilendirmek daha olası olacaktır. Özge, süreli yayın arşivlerinden bahsederken "insan gözünün atlayabileceği pek çok şeyi yakalayabilme imkânı"ndan bahsetmişti. Bu imkânı sağlayacak bir yöntem, metinsel kodlama yapılmasıdır. Metinsel kodlama yapılan kaynakları hem başka kaynaklarla ilişkiye sokabiliriz hem de içerdikleri veri parçalarını daha anlaşılabilir hale getirebiliriz. Film arşivlerini de bu çerçevede düşünmek lazım. Bir filmin dijital kopyasının yaratılarak açık biçimde paylaşılması elbette çok anlamlı ve gerekli. Sadece bu bile başlı başına büyük olanaklar sunuyor araştırmacılara. Ancak bunun bir adım ilerisine geçip dijital kopyaların belli standart ve niteliklere sahip olmasını talep etmeliyiz. Bu konu, sürdürülebilirlik açısından da önem taşıyor. Kendi içine kapalı veri tabanları aynı zamanda çok kırılğan oluyorlar. Büyük çabalarla oluşturulan bir dijital arşiv, kurumsal değişiklikler sebebiyle bir süre sonra ulaşılmaz hale gelebiliyor. Dijital projelerin yaşam döngüsü üzerine yapılan çalışmalar, projelerin en temel sorununun sürdürülebilirlik olduğunu gösteriyor.

Tartışmanın bu noktasında, elimizdeki malzemelerin ölçeği üzerine düşünmenin anlamlı bir egzersiz olacağını düşünüyorum. Ölçek, birkaç katmanda işe yarayan bir kavram. Birincisi, elimizdeki kaynak malzemelerin (süreli yayınlar, filmler, arşiv belgeleri, vb.) ölçeği nedir? İkincisi, bu malzemeleri kullanarak yapacağımız okumanın ölçeği nasıl olacak? Eğer tarihsel bir araştırmanın, J. L. Gaddis'in önerdiği gibi geçmişin bir çeşit haritalanması olduğunu kabul edersek burada ölçek yerine irtifa da denilebilir belki. Bir başka ifadeyle geçmişi hangi yükseklikten okumaya çalışacağız? Üçüncüsü, karşımızdaki literatürün yani Osmanlı/Türkiye sinema tarihi çalışmalarının ölçeği nedir? Bu sorular biraz ilgisiz görünebilir. Ancak, dijital projelerin kapsam, ömür ve yöntemini anlamak için bu egzersize ihtiyacımız olduğu kanaatindeyim.

AHMET GÜRATA— Tartışmaya, arşiv ve insani bilimlerdeki dijital yönelimlerle başlamamız çok iyi oldu. Sizin söylediklerinize belki bir iki küçük şey ekleyebilirim. Arşivle ilgili resmî kurumlardan çaba beklememiz son derece doğal. Öte yandan, 1960'lı yıllarda başlayan Türkiye Sinema Kurumu tartışmalarını hatırladığımızda bu alanda maalesef bir arpa boyu yol gidemediğimizi görüyoruz. Bu nedenle, beklenti ve taleplerimizden vazgeçmeden, alternatif stratejiler geliştirmemiz gerektiğini düşünüyorum. Artık neredeyse devlet kurumları boy ölçüşebilecek özverili ve titiz kişisel arşivcilerimiz var. Ne yazık ki, adlarını burada tek tek saymaya imkânımız yok... Belki ilk adım, bu kişisel arşivler arasında bir iş birliği sağlanması yönünde olabilir. Bu noktada, çalışmalarımızı uzun metraj kurmaca filmle de sınırlandırmamalıyız. Buluntu film kategorisinde değerlendirilebileceğimiz zengin bir görsel materyal söz konusu.

Dijitalleşme, arşivle ilgili birçok varsayımı değiştirdi. Bir yandan da bu dönüşümün sancılarını yaşıyoruz. Arşivin en önemli görevi koruma altına alma ve saklamayken, dijital veri tabanlarında doğrudan ve bulunduğumuz yerden erişim imkânı ön plana çıkıyor. Benzer biçimde, arşivden ancak sınırlı sayıda kullanıcı özel izinle yararlanabilirken, açık kaynak mantığı giderek önem kazanıyor. Dijitalleşme sayesinde, sinemayla ilgili gerek yazılı gerekse görsel-ışitsel verilerin sayısı ve erişilebilirliği her geçen gün daha da artıyor. Bu müthiş bir zenginlik.

Öte yandan, vurguladığınız gibi arama ve ulaşım kolaylığı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Görsel-ışitsel materyaller genellikle belirlenen "etiketler" aracılığıyla sınıflandırılıyor ve erişim bu etiketler aracılığıyla gerçekleşiyor. Bunun için araştırmacıların malzemeyi değerlendiren tanımlaması gerekiyor. Acaba, yakın zamanda bu alanda yapay zekadan yararlanabilir miyiz? Örneğin, görsel-ışitsel malzemeyi format, renk ya da ses niteliği gibi farklı özellikleriyle tanımlayıp tarayabilir miyiz? Yüz tanıma gibi otomatik özellikler ne derece işimize yarayabilir?

Bu noktada, insani bilimlerdeki dijital yönelimi de tartışmaya açmamız gerekiyor. Bu yönelim, kuramsal bir açımdan çok, araştırma yöntemlerinde bazı kolaylıklar vaat ediyor. Esas yapmamız gereken, insani bilimlerin mevcut düşünme biçimlerini sorgulayarak farklı analitik modeller geliştirmeye çalışmak. Serkan'ın dediği gibi, bu malzeme bolluğunda nelere, nasıl odaklanacağımızı belirlememiz gerekiyor. Erişim meselesine de bu sorunun bir parçası olarak bakmalı belki de... Acaba buradan sözlü tarih ve yerel tarihçeler konusuna da geçebilir miyiz?

ÖZDE ÇELİKTEMEL-THOMEN— Ben de izninizle bir önceki noktadan devam edeceğim, sonrasında Özge'nin önerdiği süreli yayınlar meselesine ya da Ahmet Hoca'nın bahsettiği sözlü/yerel tarih meselesine değineceğim. Sinema Daire Genel Müdürlüğü Arşivleri, TSK Foto-Film Merkezi ve Mimar Sinan Üniversitesi Sinema-TV Merkezi'nin sinema arşivciliği bağlamındaki işlevi kültürel mirasın korunması, paylaşılması ve erişimi açısından eskiye göre daha iyi durumda. Fakat bu kurumlar halen ya kişisel ilişkilerin sunduğu fırsatlarla ya da Bakanlık ile yürütülen ortak projelere kolaylık sağlanmasıyla daha rahat kullanılabilir. TRT Arşivleri, bir ilki gerçekleştirerek kurumsal olarak hem kendi mekânında hem de online olarak örnek bir hizmet veriyor. Yalnız bir televizyon arşivi olduğu için koleksiyonu sınırlı ve zaten çoğu kaynak bahsettiğimiz kurumlardan alınmış. Diğer kurumların da TRT'yi örnek alarak kamuya, akademisyenlere ve araştırmacılara açılması, filmlerin paylaşımını ve erişimini kolaylaştırması arşivcilik alanındaki demokratikleşmeyi sağlayabilir. Bu noktada ilk olarak bizler, filmlere erişimin kolaylaştırıcı unsurunu yaratma süreci için, araştırma taleplerimizle bu kurumlara başvurmalıyız. Ardından sinema tarihi çalışmak isteyen öğrencileri bu kurumlardan haberdar etmek ve onları yönlendirmek belki de bu kurumların hizmetleri bağlamındaki değişim sürecini başlatabilir.

Bu nokta filmleri ne kadar ihmal ettiğimizi gösteriyor. Aynen Nezh Hoca'nın belirttiği gibi hem filmlerle olan manevi boyutumuz sanki biraz sınırlı hem de akademik olarak sessiz filmler yayınlarda arka planda. Filmler bir Efes veya Troya kalıntıları gibi elle tutulur arkeolojik bir eser olarak görülüyor. Depo raflarında saklanıyor. Uzman ekiplerle ve teknolojik yatırımla buluşamayınca da raflarda tozlanmaya devam ediyor. Aksi durumlarda mevcut, Mimar Sinan örneğindeki gibi, filmler izlenebilecek durumda olmasına rağmen şeffaf yönetim eksikliği filmlerin paylaşımını sınırlandırıyor. Dolayısıyla bilhassa sessiz/erken dönem filmlerini seyrederek araştırma yapan uzman sayısı oldukça sınırlı. Ancak filmlerin birer tarihi eser olarak önemini kabul edersek ve bu nosyonu anlama yoluna çıkarsak etkili ve verimli çalışmalara vesile olabiliriz.

Maalesef ne değişen hükümetler/bakanlar/bürokratlar ne de akademisyenler kültürel bir eser olarak filmlere gereken sanatsal ve tarihsel değeri verdi. "1951 Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu" sinema filmi eser sahibinin "manevi ve mali haklarını" korumakta. 21 Temmuz 1983'teki "2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun" 23. maddesine göre tarih öncesi ve farklı tarihi devirlere ait sosyal, tarihi ve kültürel belge

niteliğindeki “yazılı veya tasvirli belgeler” “Taşınır Kültür ve Tabiat Varlığı” olarak kabul görmüş, müze ve arşivlerde korunmuştur. Yalnız filmler bu yasa kapsamı dışında görünüyor. “2004 Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu” ise gündemdeki ticari piyasa filmlerine yönelik. Acaba tarihi belge niteliğindeki filmler için nasıl bir hukuki prosedür işlemekte? 2006’da kabul edilen “Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması” sözleşmesiyle (UNESCO ile yapılan) filmlerin ele alınmadığı aşikâr. Karagöz, meddahlık ve aşıklık bu sözleşmeyle koruma altına alınmış, fakat sessiz filmlerle ilgili net bir yasa yok gibi, en azından ben henüz rastlamadım. Bu tarz kültürel miras olarak sayılabilecek sinematografik eserler uzmanlar tarafından hukuki olarak nasıl ele alınıyor? Sessiz filmlerin “telif hakları” gerekçesiyle, keyfi olarak araştırmacılara verilmediği/seyrettirilmediği de biliniyor. Bu konuyu netleştirmek önemli. Belki de “müzelik” değeri olan bazı filmlerin paylaşımı, zihniyet eksikliği dışında, böylesi yasal bir eksiklikten veya kanunların taraflı yorumlanmasından kaynaklanıyordur.

Belirttiğiniz gibi Bakanlık uzun süredir yeni bir proje üzerinde çalışıyordu. Sinema Daire Genel Müdürlüğü yetkilileri, Ekim 2017’de Prof. Dr. Deniz Bayrakdar’ın düzenlediği konferansta (World Day for Audio-Visual Heritage: “It’s Your Story, Don’t Lose It”, Kadir Has Üniversitesi & UNESCO) TSK Foto-Film Merkezi ve Mimar Sinan Üniversitesi Sinema-TV Merkezi, Türk Tarih Kurumu ile işbirliği yaparak koleksiyonunu kamuya ve araştırmacılara açacağını belirtmişti. Geciken bir adım olmasına rağmen bu haber umut vadediyor. Bu noktada ise Serkan’ın belirttiği arşivleme sorunları doğacaktır, aynı zamanda telif hakları vb. nedeniyle bazı hukuki kaygılar da oluşabilir. Bu filmlerin nasıl kataloglandığı, tasnif edildiği de net değil. Bekleyip göreceğiz.

NEZİH ERDOĞAN— Ben Ahmet’in sözlü tarih vurgusundan biraz ilerlemek istiyorum. Evet, kişisel arşivler, veri tabanları ve benzeri girişimler ağırlık kazanmaya başladı. Bu girişimler arasına sözlü tarihi mutlaka yerleştirmemiz lazım. Özellikle sinemanın ilk yıllarına tanıklık etmiş birkaç nesli zaten kaçırmış bulunuyoruz. Sinema tarihinin bazı veçheleri, yanları var ki bunlara dair bir kayıt yok. Örneğin Türkiye’de arayazaları çevirmek dışında kurumsallaşmış bir anlatıcı, açıklayıcıya/anlatıcıya (*lecturer*) rastlamıyoruz. Burhan Felek hatıralarında nasıl tercümanlık yaptığını anlatıyor. Belki de vardı ama elde hiçbir bulgu yok. Batı’da yapılan araştırmalarda da bu konuda kaynak yetersizliği sık sık dile getiriliyor ve sözlü tarih çalışmalarına olan ihtiyaç vurgulanıyor. Peki, Türkiye’de

sözlü tarih çalışmalarının hangi alanlara öncelik vermesi ve o alanlarda yoğunlaşması anlamlı olacaktır? Burada değil belki ama bir program çerçevesinde bunun etraflıca tartışılmasını önemli buluyorum.

ÖZDE ÇELİKTEMEL-THOMEN— Arşiv belgeleri, süreli yayınlar vd. dışında belleğe dayalı seyirci deneyimleri yahut sinema sektörü çalışanlarının gözlemlerini yansıtan anlatılar ve tanıklıklar sinema tarihi yazımına yeni yaklaşımlar kazandırabilir. Nezh Hoca'nın dediği gibi Osmanlı ve erken Cumhuriyet yıllarından geriye kalan tanıklıklar son derece sınırlı. Bilhassa Osmanlı dönemi için yazılan yabancı menşeli tanıklıklar taraflı olabiliyor, bu bakımdan kaynağı farkındalıkla ele almak gerekiyor. Geçmişin farklı seslerini sinema tarihi yazımına katmak açısından yeni sözlü tarih projeleri de anlamlı. Örneğin Hasan Akbulut, Serdar Öztürk ve Dilek Kaya çalışmalarında, öğrencileriyle bir ekip olarak veya sosyal medyayı da kullanarak, bu alanda ciddi çalışmalar yaptılar. Aynı zamanda Boğaziçi Üniversitesi Mithat Alam Film Merkezi'nin (MAFM) yürüttüğü Görsel Hafıza Projesi DVD, ham video kayıtları ve kitaplarıyla araştırmacıların ve öğrencilerin kullanımına açık durumda. Bu gönüllü proje 1930'lardan günümüze sinema sektöründe çalışan sanatçıların ve bazı yazarların tanıklıklarıyla oluşturulan zengin bir malzeme. İstanbul ağırlıklı olarak Cumhuriyet'in ilk yıllarından, Yeşilçam ve çağdaş dönemleri çalışacak akademisyenler ve öğrenciler için MAFM'ın bu sözlü tarih projesi ilgilerinin kullanımını bekliyor. Amerika'yı yeniden keşfetmeye gerek yok. Kurumsal güvenilirliği kanıtlanmış bu projeden istifade edebiliriz.

Belki de çeşitli sözlü tarih projelerinin ham malzemesinin belli bir merkezde birleştirilerek kullanıma açılması da tartışılabilir. Bunun örneklerini Batı'da görüyoruz. Örneğin, Annette Kuhn 1990'larda tamamladığı "1930'lar Britanyası'nda Sinema ve Kültür" adlı çalışmasının tüm malzemesini Lancaster Üniversitesi'ne bağışlamıştı. Kuhn çalışmasını kitapları ve makaleleriyle tamamlarken topladığı video kayıtlarını, mülakatları, efemera, fotoğraf ve benzeri yazılı ve görsel malzemeyi farklı uzmanların yorumlaması için üniversitede paylaşımına açtı. Böylesi pozitif girişimleri Türkiye'de de görmek belki bizim işimizi kolaylaştırabilir ve aynı kaynakların farklı yorumlanmasını sağlayabilir. Çünkü sözlü tarih uzun vadeli bir zaman, kapsamlı bir araştırma ve maddi yatırım istiyor.

Nezh Hoca'nın sorusuna geri dönersek, "Türkiye'de sözlü tarih çalışmalarının hangi alanlara öncelik vermesi" konusunda şunlar aklıma geliyor: çok-ortaklı, kapsamlı sözlü tarih çalışmalarına adım atılması, hâlihazırda

bitmiş ve paylaşımına açık olan çalışmalara başvurulması ve tamamlanmış projelerin kaynaklarının ortak bir havuzda birleştirilmesi olasılığının düşünülmesi. Burada vurgulamaya çalıştığım naif bir arzu gibi görünmesin. Aynen Serkan'ın dijitalleştirme projelerinde vurguladığı gibi projeler arası etkileşimden ve metadataların harmanlanmasından bahsediyorum. Farklı şehirleri ve dönemleri kapsayan, bilumum örneklem gruplarına yoğunlaşan çeşitli sözlü tarih projelerinin verilerinin birbiriyle karşılaştırılması imkânı olursa anlatılardaki kopukluğu da azaltma fırsatımız doğabilir. Sözlü tarih alanındaki söylediklerim aynı şekilde Ahmet Hoca'nın "kişisel arşivler arasında bir işbirliği" fikriyle paralellik taşıyor.

DİLEK KAYA— Masaya en geç oturan kişi olarak pek çok önemli mesele- nin, düşünülebilecek ve yapılabileceklerle birlikte, hali hazırda dile getirilmiş olduğunu görüyorum. Arşivler, arşiv ve veri siyaseti meseleleri elbette çok önemli. Tekrara düşmemek adına ben konuya başka bir soruyla yaklaşmak istiyorum? Müthiş arşivlerimiz olduğunda hangi soruların peşinden o arşivlere gideceğiz? Yeterince sorumuz var mı? Yakın dönemde yayımlanmış Türkiye'de sinema tarihi ile ilgili çalışmalar hangi soruların peşinden gitti? Hiç sormadığımız sorular neler? Bunların da bir değerlendirmesini yapmanın vakti geldi diye düşünüyorum.

Sinemanın film-ötesi boyutlarını da inceleme kapsamına alan "Yeni Sinema Tarihi" yaklaşımını dikkate alacak olursak arşiv meselesini sadece filmlerin gün ışığına çıkarılması meselesi gibi görmek de sınırlı bir yaklaşım olacaktır diye düşünüyorum. Açıkçası bugün geldiğim noktada bir araştırmacı olarak sinemanın en az ilgimi çeken tarafının filmler olduğunu söyleyebilirim. Filmlerin etrafında toplanmış belki ikincil belki de önemsiz görünen başka pratikler ve metinler daha ilgimi çekiyor. Sinema ile ilgili her şeyi derleyip, toplayıp, arşivlemeye değer görececek bir arşiv siyasetimiz bir gün olur mu bilmiyorum. Bu bağlamda kişisel arşivleri önemli buluyorum ve kendi kişisel arşivimi de kişisel çabalarımınla oluşturmaya çalışıyorum.

Değirmek istediğim bir diğer konu da dijital insanbilimleri konusu. Dijital sinema araştırmaları da dahil olmak üzere bu alanda büyük veri (*big data*) projelerinden haritalama projelerine, dijital veri tabanı ve web arşivlerinden mobil uygulamalara kadar uluslararası alanda yapılmış çalışmalara baktığımızda bunların şu ortak özelliklere sahip olduklarını görüyoruz:

- Farklı disiplinlerden araştırmacı ve uzmanların iş birliği.
- Çok yazarlı (farklı yerlerdeki kişiler aynı belge topluluğuna katkıda bulunabilir).
- İşlenebilir / çoğaltılabilir/değiştirilebilir veri.
- Genişleyip büyümeye açık.
- Dijital metotlar, çıktılar.
- Açık erişim.
- Alternatif bir akademik üretim, paylaşım, iletişim yapısı (dijital beşerî bilimler basitçe yeni teknolojik/dijital olanakları kullanmakla kalmıyor aslında. Bu olanaklar ortamında bilgi üretiminin ve paylaşımının nasıl olması gerektiğine ya da olabileceğine dair yorumda da bulunuyor).

Türkiye’de bu olgunlukta bir zemin var mı? Oluşması için ne yapılabilir? Farklı disiplinlerle nasıl bir iş birliğine girebiliriz? Sözü gene soru / proje tanımlama meselesine getireceğim. Bence önceliği güzel sorular, projeler tanımlamaya vermeli ve projenin ihtiyaçlarına göre bir oluşum, kaynak ve arşiv arayışına gidilmeli. Ve elbette bize bunları yapabilecek kadar araştırma zamanı bırakan bir yüksek öğretim sistemi olmalı. Sözlü tarih için de bir notum var. Sinema araştırmalarında sözlü tarih kullanımını çoğu zaman bir tercih değil zorunluluk olarak karşımıza çıkıyor. Bu yüzden önümüzdeki yıllarda bu alanda pek çok çalışma göreceğimize inanıyorum.

AHMET GÜRATA— Dilek’in önemli sorularına geçmeden sözlü tarihe ve yerel çerçeveye dair bir iki cümle söyleyebilirim belki. İstanbul dışında merkezlere dair çalışmalar sınırlı. Son yıllarda, Ankara, Eskişehir ve İzmir üzerine çok güzel araştırmalar yapıldı. Bunu başka illere taşımak, hatta farklı diasporalar üzerine düşünmek zamanı geldi. Dina Iordanova, yakın tarihli bir makalesinde, yılda 117 ülkeye 60 milyon yolcu taşıyan Türk Hava Yolları’nı eğlence kanalındaki film tüketiminin Türkiye’deki toplam seyirci sayısıyla kıyaslanabileceğini belirtiyordu. Son günlerdeki çeviri sansürü tartışmalarını da dikkate aldığımızda, üzerine fazla düşünmediğimiz bu mecranın ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır. Farklı sözlü tarih araştırmalarıyla da önemli bir metodolojik birikime sahip olduğumuzu düşünüyorum. Bu anlamda, bugün sahaya çıkacak olanların işi sanki daha kolay.

Dilek aslında geleceğin sinema tarihi konusunda da bir yol haritası çıkartmış oldu. Onun vurguladığı veçhelerden birini altını çizmek isterim: disiplin içi ve disiplinlerarası iş birliği. Yakın zamana kadar geçerli olan

malzeme kısıtlılığı, sinefilleri ve araştırmacıları daha fazla korumacılığa ve bireysel sahiplenmeye yöneltiyordu. Dijital yeniden üretim ve bunun sağladığı olanaklar, daha paylaşımcı ve demokratik bir ortam yaratma imkanına sahip. Şimdi bunun üzerine kolektif çalışmaya imkân tanıyacak iş birliği zeminleri yaratmamız gerekiyor. Basılı dergiler, dijital veritabanları bunun ilk basamağı. Ama zaman zaman sıkıştığımız sanal ortamdan çıkıp gerçekleştireceğimiz yüz yüze buluşmaların önemini de hatırlamak lazım.

NEZİH ERDOĞAN— Dilek ve Ahmet, “iş birliği” ve “buluşmalar” ile çoğumuzun zihnini kurcalayan bir meseleye parmak basıyorlar. Ben küçük bir parantez açarak, biraz bunu uçlara taşımak istiyorum. Birkaç hafta önce Abdülhamid Uygulama ve Araştırma Merkezi’ni yöneten Melek Özyetgin ile bir araya geldik. Kendisi aslında tarihçi değil, ama konuşurken şöyle bir ifade kullandı: “Ben tarihçi olsaydım belki de ikimiz burada oturmuş, konuşuyor olmayacaktık.” Hepimiz geldiğimiz alanın koşullandırılmalarına göre biçimlenmiş olarak, bir dizi davranış sergiliyor, ilişkilerimizi ona göre kuruyoruz. O zaman fazlasıyla tanımlı bir hatta ilerleyerek, kazasız belasız, öngörülebilir ve fakat bir o kadar sıkıcı ve verimsiz bir yolculuk yapmış oluyoruz. Arada bir tesadüflere hatta kazaya maruz kalmakta, bir hatta ilerlerken başka hatlara sıçrayıp –başka bir deyişle demin sözünü ettiğim koşullandırılmaları kırmakta– yarar var. Aramadığımızı bulmanın kıymetini bilmeye; beklenmedik, öngörülmedik karşılaşmalara, buluşmalara, iş birliklerine açık olmalıyız.

ÖZDE ÇELİKTEMEL-THOMEN— Konuştuklarımızın oldukça anlamlı olduğunu ve bu fikir alışverişinin verimli geçtiğini dile getirmek isterim. Nispeten belli başlı konularda ortak noktalarda buluştuğumuz ortaya çıktı. Birincisi dijitalleştirme projelerinden beklentilerimizi belli bir sınırdan tutmanın faydalı olabileceği gerçeği belirtildi ki bu durumun en direkt sebebi potansiyel filtreleme uygulamaları olabilir. İkinci olarak, resmî kurumların bir film arşiviyle araştırmacılara belge niteliğindeki filmleri sunma ihtimalinin yakında gerçekleşeceğini tekrar öğrenmiş olduk. Bu olumlu gelişmenin haberini farklı kaynaklardan teyit edebiliyoruz ve artık uygulamaya geçileceği aşikâr. Muhtemelen gelecekte bu alanda bir dizi sorunla karşılaşacağız, fakat Saadet’in belirttiği gibi yeter ki filmlere erişimimiz sağlansın, neticede teferruat önemsiz olacaktır. Üçüncü olarak, kişisel arşivlerin ve farklı coğrafyaları kapsayan sözlü tarih projelerinin kaynaklarının ortak paylaşımıyla bir veri havuzunda birleştirilmesinin önemini dile getirdik. Tabi ki yazılı/görsel kaynaklara yaklaşımımızı be-

lirleyen gerçekçi hedeflere ve doğru sorular soran araştırma projelerine ihtiyacımız var. Bu yuvarlak masa toplantısı daha derinlemesine analizlerin yapılması ihtiyacını da vurgulamış oldu. Bu doğrultuda detaylı olarak şu ana kadar yayınlanmış Osmanlı/Türkiye sinema tarihi çalışmalarının açıklamalı bir kaynakçasının yapılması yararlı olabilir. Yeni çalışmalarımızın yönünü belirlemek, konu dağılımında tekrara düşmemek ve bilimsel nitelikteki orijinal projeler için tematik açıklamalı bir sinema tarihi kaynakçası hazırlamak ilk adımımız olabilir mi sorusunu hep birlikte düşünebiliriz.

DİLEK KAYA— Özde çok güzel bir özet yapmış ve yol haritası belirlemiş. Açıklamalı sinema tarihi çalışmaları kaynakçasını önemli buluyorum. Aslında bunu genişlemeye açık bir dijital haritalama projesine de çevirebiliriz belki. Örneğin her ildeki sinema ortamı hakkında çok kısa özet bilgi ve o il bağlamında yapılmış bilimsel sinema tarihi araştırmalarını gösteren (künye ve özet, hatta belki kısa bir derleme şeklinde) bir harita olabilir (HOMER'in Dijital Homer sayfasındaki harita gibi <http://homer-network.org/dhp-projects/homer-projects-2/>).

SERKAN ŞAVK— Ben de son olarak birkaç şey eklemek istiyorum. Bu sanal masanın başına, daha geniş yelpazede bazı konuları tartışmak için oturmuştuk. Oysa, kimi konuların bizi diğerlerine kıyasla daha yoğun şekilde meşgul ettiğini gördük. Öyle anlaşılıyor ki hem dijital yöntem ve araçlara hem de arşivleme ve dokümantasyon sorunlarına öncelik veriyoruz. Bu yolda girişilecek projelere ön hazırlık olmak üzere, en iyi proje ve prosedürleri bir araya getirebiliriz. Tıpkı Dilek Hoca'nın bahsettiği HOMER haritasında olduğu gibi, iyi örnekler neler yapılabileceği konusunda yol gösterici olabiliyor. Ayrıca bu iyi örneklerdeki prosedürleri takip etmek, Türkiye'de yapılacak projelerin ileride bu iyi örneklerle entegre edilmesini de kolaylaştıracaktır. Şunu hatırlamakta fayda var: Dijital beşerî bilimlerle neredeyse eş zamanlı olarak küresel çalışmalar alanı da yükselişe geçti. Bilhassa tarihsel çalışmalarda küresel tarih perspektifi giderek yaygınlaşıyor. Elbette bu eş zamanlılık tesadüf değil. Çünkü dijital araçlar ve önümüzdeki devasa veri setleri bize küresel ölçekte karşılaştırmalı analiz yapma imkânı sunuyor. Bu bakımdan, sinemanın Türkiye'deki tarihini anlamak için harcaşacağımız çabanın sinemanın küresel tarihini anlamaya katkı sağlayacağını ve Türkiye sinemasını sinemanın küresel tarihi içinde daha anlamlı şekilde konumlandırabileceğimizi düşünmeliyiz. Arşivlerle, belgelerle, filmlerle ya da veri setleriyle meşgul olurken, bu potansiyeli hep aklımızda tutmak gerektiğini düşünüyorum.